

Uue tsirkuse ahelad

Ott Karulin
2015

Eesti etenduskunstide väljal annab endast märku uue tsirkuse üha jõulisem kohalolu.

Festivalilt „Lack of Art“ jäi enim meelde Grete Grossi „Ahelad“ – pilvekiigel (kaks lae alla kiigena kinnitatud kangast) esitatud pitsiv (nii otseses, plahvatavate värvianumate, kui ka kaudses, emotsionaalsuse tähenduses) monolavastus.

Pressifoto

Valmistudes hoogsaks tuuritamiseks mööda suvelavastusi, on ehk paslik aeg möödunud sisehooajale tagasi vaadata ja kokkuvõtteid teha. Ma pole ehk ainus, kellele jäänud silma uue tsirkuse senisest jõulisem kohalolu Eesti etenduskunstide väljal: septembris asutati nüüdisttsirkuse arenduskeskus, aprillis tähistati festivaliga tsirkusekuud ning augustis tuleb festival „Tsirkusepuu“.

Tuleb siiski iseendale tuhka pähe raputada, sest uus tsirkus (pr *cirque nouveau*) on juba varsti pool sajandit vana nähtus ning Eestiski on seda õpetatud ja esitatud juba viisteist ja enam aastat (OMAtsirkuse nime alla etendusi andev Eksperimentaalse Liikumise Keskus

asutati 1998. ja tsirkusestudio Folie 2000. aastal); nii et olen avastamisega selgelt hiljaks jäänud. Eeldusel, et ma pole ainus loru, püüan järgnevalt kirja panna, mida kogesin tsirkusekuul toimunud interdistsiplinaarsel minifestivalil „Lack of Art“ (pealkiri „Kunstipuudus“ on kahetähenduslik: osutatakse eneseirooniliselt suhtumisele, et tsirkusel pole kunstiga suurt midagi pistmist, ning lubatakse ühtlasi tsirkusekunsti tühimik Eestis täita).

Alustada tuleks vist siiski mõistest „uus tsirkus“ (sünonüümina on käibel ka nüüdisttsirkus ning olen kohanud ka mõistet „post-tsirkus“). Mis tahes maimukesele nimeks jääb (ka tantsu puhul on kõneldud nii uuest kui ka nüüdistantsust), sisu ei muutu: uus tsirkus on etenduskunstiliik (ehk selle esitlemisvormiks on etendus), kus peamiseks (ja sugugi mitte ainsaks) väljendusvahendiks on mõni tsirkusedistsipliin (nt akrobaatika, žongleerimine, tasakaalutrikid jms). Traditsioonilisest tsirkusest erinetakse sellega, et trikid pole eraldiseisvad numbrid, vaid on rakendatud terviku teenistusse kas loo jutustamiseks, sõnumi edastamiseks, atmosfääri loomiseks vms. Minu vaatajamälus on näiteks trampliinil etendatud „Romeo ja Julia“ (Islandi trupp Vesturport & Artbox), Federico Fellini „Tee“ („La strada“) mustkunstniku, akrobaadi ja žonglööri (Stockholmi riigiteatri ja Parkteaterni koostöö) ning klounaadi ja õhuakrobaatikaga stereotüüpipihtimused (Austraalia trupi Acrobat lavastus „smaller-poorer-cheaper“ ehk „väiksem, vaesem, kitsim“).*

Omajagu ühisjooni on uuel tsirkusel ka hiina ooperiga, kus palju akrobaatikat ning etendajaid hakatakse koolitama juba lastena. Ja miks ka mitte klassikalise balletiga, sest meisterlik sooritus on seal peaaegu sama tähtis kui lavastus ja teenib sageli vaheaplautsi.

Ka tsirkusekunstnikud alustavad treeninguid varakult, et leida endale sobivaim distsipliin ning sellele pühenduda. Festivalil „Lack of Art“ saigi näha nii alles esimesi trikke proovivaid noori kui ka juba kõrgkoolis tsirkust erialana omandavaid kunstnikke. Festivali joonis alla sellegi, et Eestis tsirkusekunstialast kõrgharidust omandada ei saa ja nii tuleb OMAtsirkuses, Folie's või mujal alustanud noortel erialale pühendumiseks Eestist lahkuda. Jääb vaid üle loota, et nende rahvusvaheline tegutsemisareen hõlmab tulevikus ka kodumaad, sest äsjase festivali järel tahaks nende kujunemist kunstnikena regulaarselt jälgida.

Seekordselt festivalilt jäi enim meelde Grete Grossi „Ahelad“, pilvekiigel (kaks lae alla kiigena kinnitatud kangast) esitatud pritsiv (nii otseses plahvatavate värvianumate kui ka kaudes emotsionaalses tähenduses) monolavastus. Võimalik, et mõnele vaatajale oli selle lavastuse emotsionaalne laetus ehk hirmutavamgi kui Grossi õhuakrobaatika, aga ilmselt olid nemadki kaitsetud nii kompromissitu südame pealt ärarääkimise vajaduse ees. Kui väita, et uue tsirkuse lavastuse õnnestumine sõltub kolmest aspektist (trikkide meisterlik sooritus, nende kasutamise põhjendatus valitud sõnumi edastamiseks ning lavastuse terviklikkus), siis oli „Ahelad“ kahtlemata õnnestumine.

Huvitav oli vaadata ka käsi-käel-akrobaatide (*hand to hand*) duot Kert & Jakobe ehk Kert Ridastet ja Jakobe Geensi. Nende lavastus „Point of You“ ehk „Sinu vaade“ päriselt algmaterjali ehk Ionesco „Ninasarviku“ maailma elustada ei suutnud, kuid diskreetselt koomilised karakterid ja esitajate omavaheline sundimatu suhtlus on paigas ja annab alust loota häid töid tulevikus.

Lizeth Wolki ja Karita Tikka „Oonõ“ ning Tea Teearu „Pigeon Diaries“ ehk „Tuvipäevikud“ olid mõlemad külluslikud lavastused, kuid mõjusat tervikut veel ei tekkinud, sest lugu oli trikkide teenistuses ja mitte vastupidi. Ka Ireen Peegli „Kon t akt & Kon t rast“ tõi lavale selge atmosfääri, kuid stseenide jadast tervikut veel päriselt ei sündinud.

Eelnevast leigest hinnangust pole aga mingit põhjust end heidutada lasta, sest võrdlen neid lavastusi rahvusvahelistel festivalidel nähtuga, kuigi ehk ausam oleks mõõdupuuks seada muud tudengilavastused. Olgu siis öeldud, et hiljuti Helsingis tsirkusefestivalil vaadatud samaealiste tööd polnud sugugi nii puhtalt sooritatud kui „Lack of Arti“ omad.

Küll aga julgen soovitada kaasata lavastusdramaturg, kes hoiaks proovide ajal silma peal, et kõik laval tehtud trikid oleksid ka tõesti terviku teenistuses. Inimlikult mõistan kunstnike soovi võimalikult paljut õpitud oskustest näidata, kuid lavastusele see üldjuhul kasuks ei tule.

Ühtlasi vabandan ka kunstnike ees, kui panin mõne mõiste kasutamisel puusse, aga paratamatult on uue tsirkuse arvustamine Eestis praegu veel heal juhul harrastuslik. Ma ei kahtle siiski, et kui festivalid „Lack of Art“ ja „Tsirkusepuu“ saavad traditsiooniks – ja väga loodan, et nii läheb –, siis on sunnitud ka kriitikud end erialaga kurssi viima. See, et uus tsirkus on kunstiliik, on ju selgemast selgem.